

Ebben a szituációban Magyarország a tárgyalóasztalnál továbbra is ellenkezett és a küzdelmet választotta, miután Horthy Budapesten a nemzeti hadsereg élén átvette a hatalmat és sikerült az országot politikailag stabilizálni. A tárgyalások ellenére a győztes hatalmak, élükön Franciaországgal a Duna-térség pacifikációját szem előtt tartva „nem tudták Magyarország területi és nemzetiségi követeléseit figyelembe venni” (511. o.), ami aztán a két világháború között egy revansista politikai irányzatot eredményezett, amely szomszédaitól teljesen elszigetelte az országot. A második világháború előtt „Nagymagyarország” (Großungarn) a szövetséges Harmadik Birodalom támogatásával ideiglenesen ismét megerősödött, ám a második világháború után a magyar kommunista hatalom a Romániával fenntartandó jószomszédi viszony miatt nem állt elő követelésekkel és Erdélyről lemondott. Fleury szerint a hidegháború után a területi követeléseket sürgető hangok megerősödtek, de a közép-európai államok Európai Unióba történő felvétele után ezek a hangok lecsendesedtek.

A magyarországi kollektív emlékezetben Trianon a szégyen és a népet ért mélységes jogtalanság szinonimájaként rögzült, s ez a nézet a jellemző felfogás a határon túli magyar kisebbségek körében is. Az Ausztriával és Magyarországgal megkötött békeszerződések két elégedetlen, strukturálisan törekeny államalakulatot, számukra egyfajta középállami státust eredményeztek. Határaik ugyan megszilárdultak, azonban ezek a független államalakulatok a szomszédaikkal sokszor összetűzésbe kerültek 1918 után.

Fleury írásának több tanulsága is lehet a magyar történetírás számára, melyek közül csak kettőre utalnék. Nem kívánom értékelni azt a tájékozottsági szintet és szakirodalmi megalapozottságot (ha az esszé végén felsorolt öt tételes irodalomjegyzéket tekintjük, megállapíthatjuk, hogy azok az elmúlt évtizedekben, a rendszerváltozás után készültek, 1998 és 2007 között, s mind összefoglaló jellegűek, konkrétan egy sem foglalkozik csakis Trianonnal, három közülük francia – ebből egy az oszmánokról szól –, kettő pedig angol nyelvű), mely az írásmű alapján tapasztalható. Ugyanakkor érezhető, hogy a szerző tárgyilagosságra törekedett, s arra, hogy a trianoni szerződés hosszú távú hatásait átgondoltan vázolja néhány mondatban. A magyarországi viszonyok mélyebb ismerete ugyanakkor nem kérhető számon a francia ajkú és angol nyelvtudással rendelkező kutatón az angol vagy francia nyelvű, magyarországi vagy magyar szerzők által publikált (számottevő) szakirodalom hiányában. Sokadszorra levonható a tanulság: a magyarországi politikai gondolkodás, a tudományos közeg és a közvélekedés megismertetése – nemcsak Trianon kérdésében – a külföldi közvéleménnyel, tudományos fórumokkal egy sokkal erőteljesebb, koncepciózus, határozott és nem bezárkózó, szétaprózódott, hanem minden terület felé nyitott, az újabb és újabb történészgenerációkat folyamatosan bevonó és a nemzetközi kutatásokra naprakészen reflektáló kutatói attitűd és intézményes tudománypolitika eredményeképpen lesz lehetséges.

Kincses Katalin Mária

STEPHEN GIBSON – SIMON MOLLAN (ED.)

REPRESENTATIONS OF PEACE AND CONFLICT

(Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2012. 320 o., ISBN 978-0-230-29866-8)

A Palgrave Macmillan kiadó *Rethinking political violence* (A politikai erőszak újragondolása) címmel indított tavaly új könyvsorozatot. A kötetek témája a politikai erőszak fogalma és megjelenési formái, amelybe tágabb értelemben beleértendők a társadalmi-politikai ellenőrzés vagy változás elérése érdekében alkalmazott erőszak különböző esetei, így a háborúk, népirtások vagy etnikai tisztogatások, forradalmak és ellenforradalmak, a terrorizmus és az állam (például egy egy-pártrendszer keretein belül gyakorolt) elnyomó mechanizmusai is. A klasszikus hadtörténet kérdései tehát, amelyek ebben a megközelítésben egy tágabb összefüggésrendszerbe ágyazódnak, igen hangsúlyos részét képezik a konfliktuskutatásnak. A sorozatszerkesztők ugyanakkor célkitűzésük

szert igyekeznek elkerülni, hogy csupán a biztonságpolitika, erőszak és terrorizmus témakörének kliséit ismételtessék. Ehelyett különböző tudományágak felől, változatos módszertani eszközökkel megközelítve igyekeznek értelmezni a társadalom számára kihívást jelentő „szervezett erőszak” problémakörét.

A sorozat második kötete, amely a háború és béke ábrázolásainak problémáit járja körül, Stephen Gibson szociálpszichológus és Simon Mollan gazdaságtörténész szerkesztésében látott napvilágot az elmúlt évben. A tanulmánygyűjtemény elméleti forrásvidékét az ENSZ és az UNESCO által a kétezres évek elején megfogalmazott szempontok, az erőszak és ezzel ellentétben a béke kultúrájának fogalmi jelentik, amelyeknek megfelelően felértékelődött a kulturális szféra szerepe a békekutatás céljainak szempontjából. Ehhez kapcsolódva a kötet szerkesztőinek a békekutatások vizsgálódási területének a szociális reprezentáció elméletével történő bővítése is célja volt.

A reprezentáció ma használatos fogalmát, a kötet bevezetőjében közölt rövid összefoglalás szerint, a szerkesztők legalább Immanuel Kant empirizmus kritikájáig tudják visszavezetni, aki a tapasztalati tudást minden esetben közvetítettnek látta, ahol a közvetítés a reprezentáció feltételeinek megfelelően történik. Kant nézetei a későbbiekben a szociológia és a szociálpszichológia olyan gondolkodóira hatottak ösztönzőleg, mint Émile Durkheim és jóval később Serge Moscovici, aki szerint „reprezentációkat alkotunk azért, hogy ismerőssé tegyük, ami ismeretlen”. A szociális reprezentáció során Moscovici értelmezésében tehát az új jelenségeknek meglévő fogalmi sémákba illesztése, lehorgonyozása történik, mely által azok tárgyiasulnak. A kötet szerkesztőinek értékelése szerint nem képzeltető el a béke és háború különböző aspektusainak elemzése nélkül, hogy megvizsgáljunk azok reprezentációjának módozatait is.

Ez tehát az a némileg talán szokatlan és izgalmas fogalmi keret, amelyben a könyv tanulmányai helyet kapnak, továbbá igen sokszínű a szerzők tudományos háttere is, akik egyebek mellett a kultúrákutatók, földrajz, történelem, médiakutatók, a vallástudomány vagy éppen a design és viselettörténet területe felől közelítenek a kötet tárgyához. Hasonlóképpen változatos a szerzők témaválasztása is.

Az öt részre tagoló kötet első egysége a békemozgalmak és háborúellenesség köré szerveződik. Az első tanulmány az egymást követő kormányok, valamint a békemozgalmak eltérő béke reprezentációit veszi sorra Izraelben. Az írás rámutat azokra az eltérésekre, melyeknek köszönhetően a béke egyrészt biztonságként és elkülönülésként, másként békés együttélésként jelenik meg. A katonai szolgálatmegtagadás első és második világháborús történetét két fejezet tárgyalja, az első a sajtóbeli ábrázolás, míg a második az egyenruha viselésének problémájának bemutatásával. Megtudhatjuk, hogy a tolerancia vékony felszíne alatt a második világháborúban is érzékelhető maradt a nagy háború alatt tapasztalt negatív beállítást és a szolgálatmegtagadókra nehezedő kormányzati nyomás továbbélése.

A második rész a hadsereg, a katonák reprezentációit veszi górcső alá. Az ábrázolás egyik kézenfekvő formája a fénykép: a kötet ötödik fejezete a szerzők által készített interjúk alapján a brit hadsereg tagjainak a katonai szolgálat megörökítése és feldolgozása érdekében alkalmazott fényképhasználatát, annak a katonai életben betöltött szerepét elemzi rámutatva, hogy ebben a megközelítésben háború és béke mint a társadalmi cselekvés kategóriái nem különülnek el élesen egymástól. Ennek okaként a szerzők egyebek mellett a 2001. szeptember 11. utáni geopolitikai helyzetet jelölik meg, amelyben a háború új megvilágításban, szinte állandó folyamatként artikulálódik. A következő tanulmány tárgya a (brit) katonai áldozatként való bemutatása a sajtóban, ill. a katonák erre a jelenségre adott saját válaszai. Az elemzés a brit hadsereg tagjainak áldozat szerephez való ellentmondásos viszonyulására mutat rá: egyrészt a gyengeségre, cselekvőképtelenségre, nőiességre való asszociációk miatt a katonák kevésbé hajlanak arra, hogy magukat áldozatként mutassák be, ugyanakkor ezzel ellentétben a körültekintő katonai tervezés hiányáról, inkompetenciáról és szerencsétlen külpolitikai szituációkról szóló narratívák a katonák áldozatszerepbe helyezését sugallják.

A pszichológiai vonatkozásokat tárgyaló harmadik rész egyik fejezetében Robert D. Lowe és Orla Muldoon az északír konfliktus egyéni identitások szempontjából történt vizsgálatából levont érdekes következtetéseit találjuk. A szerzők arra a megállapításra jutottak, hogy Észak-Írországból, ill. egyéb nyílt konfliktusokkal terhelt területeken a szociális identitások és identitás-kombinációk

a vártnál nagyobb komplexitást mutattak. A fegyveres összecsapások elcsendesedésével egy új és mindkét fél számára nyitott választási lehetőségként jelent meg az északír identitás, amely a fennálló dualista felosztáson kívüli lehetőséget kínál a társas érintkezésre. Ugyanakkor a vizsgálat során némileg váratlan identitáskombinációk (mint az ír–protestáns vagy a brit–katolikus) is felszínre kerültek.

Bár a vallásokat sokszor a fegyveres konfliktusok, háborúk forrásaként tartják számon, a kötet negyedik részének szerzői arra hívják fel a figyelmet tanulmányaikban, hogy a szemben álló felek hajlamosak a különböző vallások szóhasználatával egyszerűsíteni és kifejezni sokszor összetett gyökerű konfliktusait, amelyeknek a vallási megjelenítés nem annyira oka, mint inkább következménye.

A könyv ötödik része az emlékezetkutatások és a konfliktusok ábrázolásának metszetéből hoz néhány példát. A könyv tizenkettedik fejezetében a 'nyugati' társadalmakban az utóbbi évtizedekben tapasztalható „emlékezetrobbanást” (memory boom) elemzi Nigel Young, aki írásában a győztes államokhoz, hadseregekhez és birodalmakhoz gyakran túl szorosán kötődő hivatalos történetírás felülvizsgálatának szükségessége mellett érvel. A következő tanulmány a nők által a második világháború idején végzett munka a 2005-ben Londonban leleplezett emlékműve körüli vitákat vizsgálja, melyek eredményeképpen – ahogyan arra egyes elemzők is rámutattak – végül éppen a nők megjelenítése hiányzik a nekik dedikált műalkotásról. Az utolsó, az apartheid traumájának megjelenítéséről szóló fejezet a dél-afrikai Igazság és Kiengesztelődés Bizottsága archívumának vizsgálatával a traumatikus múlt ábrázolásainak különböző rétegeit veszi sorra. Az 1995-ben létrehozott bizottság levéltárának magját az apartheid áldozatainak meghallgatásán felvett jegyzőkönyvek adják, ezeket elemezve a szerző egyik következtetése, hogy az egykori áldozatok meghallgatásának módja, a hozzájuk intézett, a megbékélést sürgető kérdések hozzájárultak egy speciális, ún. kiengesztelődési diskurzus kialakulásához, amely a trauma ábrázolásának alapjául is szolgált. Ezt a megközelítést árnyalja ugyanakkor az áldozatok beszédmódja, amellyel szenvedéseiket próbálták kifejezni a megértés és a kompenzáció reményében.

A könyv érdekes kísérlet háború és béke összetett kérdéseinek multidiszciplináris megközelítésére, amelyből az érintett tudományágak, így a hadtörténet is haszonnal meríthet.

Tulipán Éva

A HADTÖRTÉNETI INTÉZET ES MÚZEUM KÖNYVTÁRA

PÁSZTI LÁSZLÓ

A MAGYAR HONVÉDSEREG HARCÁSZATA
AZ 1848–49-ES SZABADSÁGHARCBAN

